

Авторська свідомість та її вираження в поезії Віри Вовк (на матеріалі збірки «Жіночі маски»)

Віра Вовк – українська письменниця, творчість якої часто ставала об'єктом вивчення літературознавства. Головні герої її поезії – жінки, в яких втілена безсмертна душа Віри Вовк. Письменницька думка назавжди залишилася в Україні, де з дитинства вона пізнала рідну мову, якій не зрадила впродовж усього життя, залишившись «вільним соловейком».

Поетична збірка «Жіночі маски» найчастіше висвітлювалась у руслі загального підходу до вивчення поезії письменниці, окремо ця книжка стала в полі критичного зору лише в деяких дослідників, серед них Б. Рубчак. «Кам'яні баби чи Світовід? (1996 р.), Т. Карабович «Проблема мовної парадигми збірки Віри Вовк «Жіночі маски» (2015р.), Т. Остапчук «Просторово-часові орієнтири в збірці поезії Віри Вовк «Жіночі маски», О. Смольницька «Міф про вічне повернення у поезії Віри Вовк» (2016 р.).

Метою нашої статті є дослідження авторської свідомості та її вираження в поезії Віри Вовк на прикладі збірки «Жіночі маски».

Знаходячись в еміграційному світі, на перетині часів і цивілізацій, поетеса написала збірку «Жіночі маски», де робить вибір на користь України та європейських цінностей. Свою збірку авторка наповнює символічними образами, вона пише поезії про долю жінок як героїнь людства, світу, цивілізації та культури. Зупиняється письменниця на темах загальнолюдських, в яких поетично висвітлено долю жінки у всіх вимірах її сутності: як матері, як захисниці кохання та домашнього вогнища, як відомої героїні та соратниці чоловіка у житті, тобто прибічниці нормативного етикету всіх часів і поколінь.

Утверджуючи думку про важливість урахування уроків минулого в побудові майбутнього, поетеса робить це на прикладі образів героїнь, презентуючи їхні непрості долі в поетичних творах. Віра Вовк видавала збірку «Жіночі маски» тричі. У пізніших виданнях збірки авторка робила доробки, які припали на час важливих авторських пошуків та альтернатив, що засвідчують сторінки збірки, де видно небайдужість як суспільну позицію особистості, до тем та образів, втілених у поетичному дискурсі.

Доля емігрантки уповноважила поетесу Віру Вовк створити образи героїнь надзвичайно складними, це безнадійна доля героїнь різних часів, народів та культур. Богдан Рубчак вважає, що в ліричних героїнях віршів авторка втілила себе, своє непросте життя та свою складну емігрантську долю. Долею складних обставин володіє, як вважає Б.Рубчак, третя територія, тобто порожнеча, на якій опиняється еміграційний митець. Цю думку висловлено Б. Рубчаком у статті «Кам'яні баби чи Світовід?», у якій Рубчак писав: «У відношенні до батьківщини еміграційний поет стоїть на віддаленій та проблематичній периферії Іншості української літератури та культури...» [3, с. 17].

Тематику віршів збірки Віри Вовк, за Т.Остапчук, з її дослідження «Просторово-часові орієнтири в збірці «Жіночі маски», можна поділити на такі групи :

1) Героїні міфів стародавнього світу – Єгипту, Греції та Риму – це перша частина збірки: Євридика (Дріада), (Аріадна), Ніоба (дочка Тантала), Леда, Йокаста, (міфологічна постать), Іфігенія, Пенелопа, Кассандра (дочка Пріама), Гелена Троянська, Антігона (дочка Єдипа), Медея, Камілла, Нефертіті, Клеопатра, Корнелія.

Ця група включає найвідомішу поетесу стародавньої Греції з кінця VII – VI ст. до нашої ери, представницю ліричної поезії Сапфо.

2) Жіночі персонажі з Біблії: Єва (перша жінка, первісна мати), Юдита, Рут, Рахіль, Соломія, Самаритянка, Магдалина (Марія Магдалина належить до кола учнів Ісуса, до якого приєдналася після того, коли він вигнав з неї злих духів).

Ці жінки-символи мають надзвичайне значення для християнської культури Європи та світу, тому Віра Вовк відвела їм важливе місце у збірці віршів.

3) Жінки, канонізовані церквою, героїні середньовічної Європи або Латинської Америки: Жанна д'Арк Орлеанська дива, Єлизабет з Тюрінгії, Тереза з Авілі, Свята Роза з Ліми – це перуанський аскет, Єлізавета Католицька.

Отже, жінки-символи є уособленням сили та відваги, яких Віра Вовк освітлює поетичним і одночасно філософським словом.

4) Героїні казок, билин, національної міфології, музики чи зображень: Шахерезада, Їдун, Брумгільда (королева), Кримгільда (героїня «Пісня про Нібелунгів»), Їзраїль (дерево життя), Ізольда, Джульєтта (героїня Вільяма Шекспіра «Ромео і Джульєтта»), Маргарет де Ваула, Беатріче, Порція, Мона Ліза (Джаконда), Кармен (меццо або драматичне сопрано опери Жоржа Бізе), Нана (героїня роману Еміля Золя – повія-куртизанка – найбільше бажання чоловіків кінця ХІХ ст.).

У цій частині збірки ми маємо німецький період життя Віри Вовк, коли молода поетеса мешкала у поруйнованій війною та гітлерівською ідеологією Німеччині. У цей період поетеса пізнавала давню німецьку культуру, вивчала філософію, літературознавство та релігію німців як нації, що породила протестантизм.

5) Легендарні принцеси або коханки: Ванда (дочка Крака, легендарного засновника міста Кракова), Коломбіана (з комедії дель арте), Маркіза Дос Сантос.

6) Слов'янські українські божества, відомі історичні основи колишньої княжої та степової України: Скіфська баба, Берегиня, Либідь, Ольга (свята рівноапостольна княжна Києва), Ярославна (дружина князя Ігоря (1151-1202 рр.)), героїня багатьох літературних творів в українській літературі, символ вірності й очікувань зі «Слова о полку Ігоревім» – пам'ятки української літератури київського періоду), Анна (королева Франції, дочка Ярослава Мудрого), Роксолана (четверта дружина султана Сулеймана Пишного, який правив османською імперією, тобто Туреччиною, у 1520-1566 рр.; відома як Хурем Султан, в Європі як Роксолана – з Рогатина), Маруся Богуславка, Дзвінка Олекси Довбуша, Бондарівна (героїня українських історичних балад ХVІІІ ст.), Катерина (героїня твору Тараса Шевченка з 1838 р.). Цю групу творів об'єднує українська тематика [3, с. 115].

У вірші «Катерина» Віра Вовк відводить важливе місце героїні твору Тараса Шевченка – трагічного символу України часів панщини та кріпаччини. Цей образ, відомий в українській культурі, поетеса інтерпретує зовсім по-новому, надаючи йому особисте звучання: «Полями / Байраками / канавами міста / несуч своє важке лоно / за семафорами / до сподіваного гнізда / байдуже сонце / не просльозиться / не поласиться до колін / вовчий вітер / чужого цвинтаря» («Катерина») [1, с. 134].

В іншому творі з української тематики «Скитська баба» авторка розповідає про долю степової героїні, яка є оберегом українського степу як території зазіхань кочовиків, вершників та чужинців. Камінь, з якого зроблено скульптуру, символізує вічність. Попри минулість часу, епох та людей, скіфська скульптура степової баби стоїть над українською землею й захищає її від нещастя:

Ялова баба з шорсткого каменя

Сама посеред степу:

ще верем'ям не має гаму

землі обдертій вибави нема,

бо кожен викидень

і вся галайстра гала пасів,

хламає золото хлібів

що хвилями біжать за обрій (вірш «Скитська баба» [1, с. 110].

Лірична героїня творів Віри Вовк розмірковує над скороминущистю життя та над своєю долею. Вона любить свою Батьківщину і до неї спрямовує свої палкі думки. Збірка віршів Віри Вовк «Жіночі маски» – це безсумнівна спроба поетичного охоплення універсального дискурсу. Це також ключ до представлення та розуміння жінок як героїнь світу, історії та культури.

Як зауважує Т. Остапчук, «за часовими показниками Віра Вовк охоплює майже всю історію людства від самих її витоків. Цікавішим виявляються «географічні» орієнтири авторки. Переважна більшість постатей пов'язана з європейською історією, мистецтвом, літературою, релігією. Друга за кількістю група – з минулим України, третя – зі Сходом та Азією, і лише одна героїня – Свята Роза з американським континентом. В такий спосіб поетеса окреслює свої особистісні орієнтири та накреслює певні геополітичні вказівки. Маючи право вибору, переваги певної дистанції стосовно того, що відбувається в її рідній країні, Віра Вовк прагне самоусвідомлення, локалізації в координатах «минуле-сучасне», «Україна-світ». Погляд в минуле дозволяє досягнути всі іпостасі жінки, її слабкі і сильні риси, втрати й здобутки. Пильне споглядання Заходу наводить на думку про очевидні переваги європейських цінностей. Однією з очевидних думок збірки є також

необхідність звертання до власних культурних глибин. Жінка у творчості Віри Вовк часто ототожнюється з Україною» [2, с. 151].

Отже, у збірці «Жіночі маски» авторка символічно зображує долю жінки у всіх вимірах її природного покликання: як матері, як захисниці кохання та домашнього вогнища, як відомої героїні та соратниці чоловіка у житті. Концепція жінка-митець у поезії В. Вовк розгорнута на рівні конфлікту побуту й творчості за допомогою образів жінки-музи, патріотки, іпостасі яких несумісні з побутом, але є потужними творчими домінантами. Намагаючись знайти гармонію між господарською сферою і поезією, лірична героїня надає перевагу то роботі, яка є своєрідним порятунком від творчого і сімейного клопоту, то творчості, в яку сублимує проблеми. Елегійність і чутливість героїні переважають над жорсткими діловими якостями, які вона намагається виховати в собі.

Література

1. Вовк В. Поезії. Київ : Родовід, 2000. 422 с. 2. Остапчук Т. Просторово-часові орієнтири в збірці поезії Віри Вовк «Жіночі маски». *Слово і час*. 2016. № 3. С. 12–19. 3. Рубчак Б. Кам'яні баби чи Світовід? *Світовід*. 1996. Ч. 2 (23). С. 89–100.

Галина Авксентьєва, Антоніна Карлічук

Жанрова специфіка творчості Євгена Гуцала

Прозовий доробок Євгена Гуцала – визначний феномен українського шістдесятництва. Письменник творив в епоху художніх експериментів, що стали предметом роздумів цілого покоління шістдесятників. Яскраво дебютувавши з лірико-романтичною прозою у 60-х роках, він продовжував плідно працювати й у літературі 90-х років, впроваджуючи ідеї гуманізму й естетизму.

Критичні рефлексії на адресу митця постійно змінювались у залежності від соціально-історичних та суспільно-політичних зрушень. Повістевий доробок письменника досліджували такі літературознавці, як:

М. Жулинський, В. Дончик, Ю. Щербак, Н. Зборовська, В. Плющ, М. Слабошпицький, В. Агеєва, А. Гурбанська, А. Янченко, І. Бойцун та ін. Здебільшого вони зосереджували увагу на проблемах оповідної манери, психологізмі, поліфонізмі, інтертекстуальності, особливостях сюжетобудування. Але ще й дотепер в оцінках творів Є. Гуцала помітне певне розшарування міркувань і ставлень до них: «Спочатку їх переважно ганили, потім делікатно замовчували, нині почастишали заклики віддати належне, захистити, досліджувати тощо» [5, с. 146].

«Формування Є. Гуцала як митця і його змушнення відбувалося під сильним струменем поезії, хоч не замкнулося на ній. Віршові імпровізації на тему «Слово о полку Ігоревім», опубліковані у факультетській газеті Ніжинського педінституту, стали своєрідним дебютом Є. Гуцала. Звернення юнака до прадавньої історії симптоматичне у визначенні ідейних і духовних орієнтирів майбутньої творчості», – наголошує Н. Навроцька [6, с. 8].

Активно друкуватися Євген Гуцало почав 1960 року, а через два роки вийшла перша збірка оповідань «Люди серед людей». Книжку тепло привітали критика й літературна громадськість. Відтоді одна за одною виходять нові збірки письменника: «Яблука з осіннього саду» (1964), «Скупана в любистку» (1965), «Хустина шовку зеленого» (1966), «Запах кропу» (1969) та ін. Лірична стихія творчості Є. Гуцала, як і прози інших «шістдесятників», стала формою суспільної опозиції. Літературознавець А. Кравченко так визначає образний світ творів митця: «Батьки, дядьки й тітки - всі ті, хто складав збірний, плакатний образ народу-переможця, побачені дитячими очима в жахливому повоєнному сільському побуті, мали зовсім не такий оптимістичний вигляд, як на плакатах і в еталонних творах соцреалізму... Є. Гуцало почувався найбільш невимушено, розкуто, живописуючи красу природи й людей, охоче фіксує улюблений ним стан осяяння, здивування перед світом, те медитативне передчуття радості й любові, яке великою мірою визначає загальний настрій його ліричної прози («В полях», «Просинець», «Олень Август», «Вечір-чечір», «Скупана в любистку», «Клава, мати піратська», «Весняна скрипочка згори», «Запах кропу», «У сядві на обрії»)» [4, с. 362].

Дослідник наголошує: «Вироблена ще в ранніх оповіданнях тонка акварельна манера письма, дитинна чистота і ясність світовідчуття, відкритість ліричного героя до прекрасного в усіх його проявах - усе це, поєднане з гострою увагою до народних характерів, інших національних прикмет - вічних і нових, склало основу його художнього стилю» [4, с. 362].